

Международно право

СЪЩНОСТ И ПРАВНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ МОРСКИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Мирослава Йорданова

1. Правна характеристика на международните морски престъпления

Разкриването на правна характеристика на международните морски престъпления се налага поради нарастващите проблеми, свързани с многообразието на международната престъпност. Без съмнение те се открояват като едни от основните предизвикателства за международното право и държавите. Всъщност тяхното наличие представлява и сериозна заплаха, тъй като посредством тези актове се поставят в опасност и се застрашават устоите и нормалното развитие на държавите. Ето защо пренебрегването или подценяването на тези проблеми може да повлияе негативно и върху международноправната система. С оглед на това е необходимо да се съсредоточи вниманието на държавите и да се ангажират по-активно международните правораздавателни институции. Именно чрез осъществяване на последователни действия може да се намали нивото на международната престъпност и да се реализира ефективна превенция чрез юридическите механизми и способности на международното и вътрешното наказателно право.

В сегашните условия противодействието срещу международната престъпност не е възможно да се осъществи самостоятелно от една държава. В основни линии това се дължи както на различните проявни форми на международната престъпност, така и на навлизането на новите технологии, които улесняват осъществяването на конкретно международно престъпление. Към настоящия момент се констатира, че съществуващата правна регламентация на морското право не предвижда специално разглеждане на международните морски престъпления. Това обстоятелство е една от главните причини, пречатствауг противодействието, анализирането и изследването им.

От друга страна, не може да се пренебрегне еволюцията на престъпните актове, извършващи се на море в сравнение с международните престъпления през XVIII и XIX век. В подкрепа на

горепосоченото са и обсъжданиятаq проведени на 45-тата сесия на Комисията за Правата на човека през 1999 г., че “Международните престъпления са най-сериозните нарушения на международното право, причиняващи нестабилност и създаващи заплахата за цялата международна общност”.¹ Тази констатация е показателна за отрицателното влияние на дестабилизиращия ефект на международната престъпност върху международното право и неговите механизми за противодействие.

Правните въпросите относно опазването и защита на териториалното и откритото море претърпяват значително правно развитие през миналия век. Като потвърждение на това обстоятелство и с признание към свършената огромна по обем и качество работа прави впечатление, че нито Женевските конвенции от 1958 г., нито Конвенцията на ООН по морско право от 1982 г. (КООНМП) не уреждат съставите на международните морски престъпления. Въз основа на правните характеристиките на КООНМП тя се определя като “рамкова конвенция”. В този смисъл, тя е основополагащ акт на международното морско право и следва да изпълнява ролята на законодателна основа за специализираните конвенции на ООН по отношение на правната уредба на международноправния статус на морските пространства, изследването и експлоатацията на техните ресурси. В предмета на тази конвенция се включват също така осигуряване на нормативна основа за морските дейности като мореплаване, риболов и експлоатация на живите и неживите минерални енергийни морски ресурси и опазването на морската среда. В крайна сметка КООНМП от 1982 г. осъществява законодателно въвеждане на нерешени до онзи момент важни въпроси, сред които се отличават международният режим на морското дъно, неговите недра, изключителната икономическа зона, архипелажните води. Подробно са засегнати редица проблеми и по отношение на тях са приложени оригинални законодателни решения. Изричното установяване на международните морски престъпления като празнина не се отнася само до Конвенцията от 1982 г., а също така и до четирите Женевски конвенции от 1958 г., върху които се основава морското право.

Ето защо при изследване на характеристиките на международните морски престъпления се използват основни понятия, принципи и норми, присъщи на общото наказателно право и международното наказателно право. Приетият през 1998 г. и влязъл в сила през 2002 г. Римски статут, уреждащ функционирането на Международния наказателен съд, също имат своя принос при обсъждане на проблемите на международната престъпност. Разбира се, проследени са и други важни международни

¹ United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Forty-fifth session, Review of further developments in the fields with which the sub-commission has been concerns, E/ CN. 4 / Sub. 2 / June 1999, p. 5.

нормативни актове в тази област, като се обръща внимание и на принципите на международното право и в частност морското право.

Посредством горепосоченото следва да се имат предвид преди всичко общите принципи на наказателното право. Сред тях се открояват постановките, включени в схващанията като *nulla crimen sine lege*², *nulla poena sine lege*³, които обуславят умишлено поведение на дееца при извършване на престъпления, включително и на море.

С оглед на непрекъснатото нарастване на използването на морската среда излизат на дневен ред нови и непознати досега проблеми. Затова във връзка с горепосочените критични аспекти по отношение на Конвенцията за открито море и КООНМП се достига до заключение, че те не отговарят с адекватни правни средства на новите предизвикателства от технологична и организационна гледна точка. Това се обяснява чрез предходния период на развитие, в който са приети международноправните документи в тази област. В допълнение към това обстоятелство е и коренно различната политическа обстановка, съществувала през 1958 г. и 1982 г., когато са подписани основните международноправни актове в морското право.

Следователно, съвременното международно морско право трябва да се разглежда в светлината на сегашните средства и технологии, които се използват от извършителите на престъпни актове, насочени срещу нормалното осъществяване на дейностите на море. От друга страна е наложително да се вземат под внимание обемът и значимостта на международното морско право и юридическите средства за пресичане и предотвратяване, които следва да намерят опора в правни норми в съответствие и под въздействието на глобалните процеси и явления изобщо и в световния океан в частност. Задачата и целта на изследването е да разкрие същността и динамиката на международните морски престъпления и проблемите, които съществуват при тяхното противодействие.

Впечатляващо е, че анализът се съсредоточава в две взаимно свързани направления – очертаване на пределите на международната значимост на морското право и подчертаване на еволюцията на международната престъпност на дейностите, извършващи се в териториално и открито море. Посредством определяне на характеристиките на съвременните международни морски престъпления и установяване на техните проявни форми се цели да се предложат нови правни средства и механизми за тяхното предотвратяване, контролиране и ограничаване на вредоносните им последици. Тяхната широкообхватна характеристика се проявява в разнообразни направления като правна,

² *nullum crimen sine poena legali* – без закон, няма престъпление без законно наказание.

³ *nulla poena sine lege* – без закон няма наказание.

икономическа, биологична, техническа, социална и други сфери. Това е показателно за особеното им място и същност в международното право. Наред с това е очевиден и техният интердисциплинарен характер. Това налага изясняването на същността на международните морски престъпления, и обобщаване на негативното им влияние не само върху морското право, но и по отношение на цялата международноправна система. В своята съвкупност тези актове представляват относително ново предизвикателство за националните правни системи, а така също и за международното право и в частност на морското право. Ето защо е наложително изработването на общовалидна юридическа уредба и преодоляване на конкурентността между правните режими. Тя трябва да постигне взаимодействие между техническите признаци и обективните и субективни характеристики на съставите на международните морски престъпления, постигайки по този начин стабилност и яснота в тяхната правна основа.

Морската среда представлява значителна част от световния океан и нашата планета. Всъщност, след като изключим териториалното море, което принадлежи на крайбрежните държави, остава огромното пространството извън пределите на суверенитета на морските държави. По такъв начин морското пространство се поставя в обхвата на международноправния режим, който би могъл да се счита за "международна територия". С оглед на това обстоятелство обаче юридическите правила, които се разпростират върху това пространство, е необходимо да са в своеобразна корелативна връзка между нормите на вътрешното право и разпоредбите на международното публично право.

Важно място сред международните престъпления заемат международните морски престъпления. Извършването на морски противоправни деяния причинява, сериозни щети на морските дейности и морското пространство. Известно е, че Световният океан влияе в голяма степен върху климата на планетата. Всеизвестен е фактът, че глобалното затопляне и опазване на околната среда са въпроси с актуален характер. В този контекст се откроява голямото политическо и икономическо значение на превенцията и борбата срещу международните престъпления, чийто обект на посегателство е морското пространство.

Съществуващата правна система за ограничаване и предотвратяване на морските престъпления се нуждае от усъвършенстване. Посредством тези действия би могло да се установи по-ефективен правен ред за управление и регулиране на процесите в световния океан, като наред с това се обхванат и престъпленията срещу морската среда като замърсяване, причиняване на разлив на петрол или петролни продукти, извършване на умисъл или непредпазливост, химически вещества и други вредоносни средства. Тези състави трябва да

станат неотменима съставна част от режима на отговорността по международното право. С оглед на особеностите на международните морски престъпления, юридическата уредба следва да държи сметка за връзката и взаимодействието между националното законодателство и международното морско право. Това обстоятелство поставя на преден план интересната тема за държавния суверенитет и неговите граници.

Усъвършенстваната правна уредба има особена значимост в контекста на борбата с престъпната дейност, която е стратегически приоритет на държавите поотделно и на международната общност като цяло.

Едва в края на 80-те години са приети международни актове⁴, регламентиращи международноправния режим на морските дейности и на морското пространство. Тези действия от своя страна свидетелстват за съсредоточаването на вниманието на международните специализирани организации в тази област. Проблемите и въпросите, които следва да се уредят в морското право, са специфични предизвикателства в международното право и международните отношения. Ето защо при тяхното оформяне в даден международноправен нормативен акт следва да е налице освен съгласуваната воля на държавите и използване на добрите практики, постигнати и успешно решени въпроси от КООНМП. Големите мащаби и засилващите се морски дейности са още едно основание в тази сфера.

В подкрепа на изложеното дотук следва да се присъединим към становището на авторитетния български учен проф. Александър Янков, че “морските пространства, които съставляват над 70 % от нашата планета, заемат все по-значително място при решаването на глобалните проблеми от политически, икономически, военно-стратегически и научно-технически характер, каквито са укрепването на международната сигурност чрез обуздаването на надпреварата в морските въоръжения и усвояването на допълнителни или нови биологични, минерални и енергийни източници”⁵.

⁴ Виж. Конвенцията на ООН по морско право / United Nation Convention on the Law of the Sea./, 1982 г. Конвенция за преследване на незаконните действия, насочени срещу сигурността на морското корабоплаване /Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation/, 1988, Протокол за преследване на незаконните действия, насочени срещу сигурността на неподвижни платформи, разположени на континенталния шелф /Protocol for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf/, 1988, Международна конвенция за борба с бомбения тероризъм . /International Convention for the Suppression of terrorist bombing/, 1997.

⁵ Янков, Ал., Конвенцията на ООН по морско право и нейното международно значение, “Международни отношения”, 1983, № 3, с.23.

От това обобщение следва, че е осезателно влиянието на морските пространства върху едни от най-важните проблеми на световната общност. За това е необходимо и решаване в по-пълна степен на съществуващите проблеми, а също така и наличието на продължителна и изпреварваща стратегия, която да е в състояние да предвижда основните заплахи, проблеми и негативни процеси.

1.1. Понятие за морско престъпление

От гореизложеното става ясно, че дефинирането на правното понятие за международно морско престъпление е въпрос от първостепенно значение за международноправната доктрина. След като се отчетат широките рамки и значението на морските дейности, тяхното опазване става още по-значително. Напълно основателно е към определяне на правната характеристика на съставите на морските престъпления да са насочени усилията на международните правителствени и неправителствени организации, ангажирани с тези проблеми в своята дейност. За период от няколко години те успяха да формулират цялостно определение, съдържащо общите и специфичните белези на това противоправно деяние. Тук следва да се отбележи обаче, че са очертани 16 различни хипотези, които се нуждаят от прецизиране. Затова би следвало да се извърши езиково-стилова редакция и по-подходящо подреждане на правните основания с оглед на свързаните с конкретната правна уредба приоритети на международната общност.

От правна гледна точка в дефиницията на Общата международна група се посочват признаците и съставите на отделните морски престъпления (*maritime criminal act*). Предлаганото определение може да послужи като бъдеща основа за изработването на обща правна уредба. Затова основните акценти следва да подчертаят взаимодействието между вътрешното и международното право по отношение на изработването на цялостна правна система на морските пространства, но също да отразяват и съчетават различните позиции и виждания на държавите.

Трудностите във връзка с правната дефиниция на международното морско престъпление са многообразни. Сред основните от тях са използването на различни термини, водещи до липсата на прецизност и предизвикващи объркване при осъществяването на правната квалификация на конкретно престъпното деяние и приложимостта на правния порядък.

В българската и в чуждестранната научна литература по международно право съществуват различни наименования за международните престъпления по море – международни морски престъпления, престъпления от международен характер, извършвани по море, престъпления срещу международното морско право, престъпления

съгласно международното право в открито море и други. В правната лексика и доктрина на английски език са наложени следните термини като international crime (международно престъпление), crime under international law (престъпление според международното право), crime against international law (престъпление срещу международното право) и други. Подобна терминология съществува и на други езици като френски, испански, което не е основание да се определи, че съществува обща уредба.

Ето защо един от акцентите в дейността на Международния морски комитет е унифицирането на терминологията в международното морско право. В тази връзка се полагат сериозни усилия за хармонизирането на общите постановки на националното право с международното морско право. Свидетелство за това е и наскоро проведенният симпозиум от Международния морски комитет⁶ и Хърватската асоциация по морско право в Дубровник на 11 и 12 май 2007 г.. На него се констатира, че създадената за тази цел Обща международна работна група (Joint International Working Group)⁷, в която са включени представители на водещите международни организации в областта на международното морско право, е успешна. Тя предлага едно широко, но доста хаотично понятие за морско престъпление (maritime criminal act), в което, освен ползата от уреждането, са налице и критични аспекти, които не предоставят удовлетворяваща нуждите на държавите правна уредба.

Проблемите на бъдещата международна правна уредба не трябва да се разглеждат едностранно, а в по-широк аспект, като включително се използват и достиженията не само на хуманитарните науки. Затова тя трябва да съдържа не само материалноправни, но и процесуалноправни разпоредби, защото се касае за определението на морски престъпления, очертаване на правораздавателната компетентност, включително отговорността за щети и правонарушения и регулираща механизмите за реализирането на наказателната отговорност.

⁶ Международният морски комитет (Committee Maritime International) е водеща международна неправителствена организация, в която членуват националните асоциации по морско право. Основната цел на тази организация е да се насърчава унифицирането на морското право в съответствие с морските обичаи и практика. Седалището ѝ се намира в гр. Антверпен, Кралство Белгия.

⁷ Joint International Working Group е формат, в който вземат участие експерти и представители на следните международни организации: Международна морска организация, Международен морски комитет, Интерпол, Международна федерация на транспортните работници, Международна камара на корабните превозвачи и Международен съюз на морските застрахователи. Основната задача на групата е да се обсъждат въпросите, свързани с уеднаквяването на международното морско право. Тя изработва предложения по основните проблеми, като например дефиниция за морско престъпление, приложимата юрисдикция и т.н.

Изпъкват и други въпроси, по които следва да се прави разграничение на престъпленията с международен характер и престъпленията с международен елемент. Прието е, че престъпления с международен характер са онези противоправни общественоопасни деяния, извършени на територията на съответната държава, и техни извършители или пострадали са граждани на друга държава. Тези деяния засягат международния правен ред. Престъпления с международен елемент са всички деяния, свързани с повече от една държава⁸.

За да бъде квалифицирано дадено деяние като международно престъпление, то трябва да нарушава общо задължителна разпоредба на международноправен акт. Тази норма следва да посочва конкретния състав на престъплението. Нарушаването на обичайните в международно правни норми (*jus non scriptum*⁹) не може да се счита за престъпление, ако те не бъдат съответно включени в международноправен акт¹⁰. Недопустимо е да бъде квалифицирано като престъпление деяние, което не е изрично криминализирано в закона, т.е. ще липсва признакът на противоправност. Освен това следва ясно да се открие неговата обществена опасност с оглед на степента на увреждане на съответните защитени обществени отношения. На тази основа ще се преценява дали има предпоставки за инкриминирането му и за заменяне на наказателната с административноправна отговорност. Еволюирането на индивидуалната международноправна отговорност също е един от новите интересни проблеми на международното право с голямо практическо значение, с които се увеличава възможността за налагане на наказания върху физически лица, предвидени според международното право.

1.2. Видове международни морски престъпления съгласно проекта на доклада на Международния морски комитет

Международните престъпления са специфичен вид противоправни деяния, чрез които се нарушават общопризнати норми на международното право "*jus cogens*"¹¹. Те нарушават разпоредбите на императивни норми на международното право, признати в своята съвкупност и съдържание от международната общност, чрез съгласуване позициите на държавите и другите субекти на международното право, приети по същата процедура, каквато е приложена и към предходната.

⁸ Вж. Гергинов, А., Наказателно право на Република България, С., Второ преработено и допълнено издание 2003 г., с. 580-581.

⁹ *jus non scriptum* – от лат. език означава обичайно, неписано право, виж. Бойчев, Г., "Юридически латинско-български речник", Изд. "Юриспрес", С., 2004 г., с. 211.

¹⁰ Вж. Михайлов Д., Международно наказателно право, С., 2003 г., с. 15.

¹¹ *Jus cogens* – императивни норми (Виж International Law Commission. Yearbook. 1968-1969, а също и Jan Sinclair, Commentary to the Vienna Convention on the Law of Treaties, Manchester University Press, 1984)

Отмяната или изменението на тези правила може да стане с нова норма на общото международно право със същия характер¹². По същество например такива престъпления са геноцидът, военните престъпления, престъпленията против правата на човека, апартейдът и др. Тази класификация не трябва да е ограничаваща и към нея би следвало да се добавят нови престъпления като се разширява обхватът на престъпленията, които се включват като международна престъпност.

Поради тази причина интерес представлява Докладът на Общата международна работна група за определянето на международното морско престъпление¹³. По същество това е един от малкото специализирани документи, в които се очертават различните хипотези на морските престъпления. Тези общественоопасни деяния са специфични, тъй като в голям брой случаи е налице взаимосвързаност на изпълнителните деяния, осъществявани както в морската среда, така и на сушата. Това поставя редица въпроси за конкуренцията на различните правни режими. Независимо от това следва да се подчертае, че в случая не може да се говори за цялостна изчерпателна правна уредба, удовлетворяваща специфичната класификация на международните морски престъпления. От друга страна обаче не може да се пропусне, че е поставено началото за изработване на правна уредба на тази дейност.

В чл. 1, параграф 2 на доклада се посочва, че международно морско престъпление е налице, когато деянието е осъществено с противозаконна цел от лица или група от лица.

Конкретните състави на тези престъпления се разкриват в 16 хипотези¹⁴.

Относно предложената структура от Общата работна група може да се отправи препоръка, че с оглед на естеството на урежданата материя и за постигане на по-добра систематизация, следва да се обединят точки от 1-ва до 3-та, които да се озаглавят със следния термин:

A/ “Конкретни състави”

1. Увреждане или умъртвяване на човек по повод на извършване на престъпление или опит за престъпление.

Предмет на посоченото престъпно деяние е насилствена смърт на човек. Поставянето на тази хипотеза на първо място е напълно обосновано и целенасочено, тъй като изпълнителното деяние е във връзка с посегателство срещу човешкия живот като най-ценното благо. Защитата на личността и живота на човека влизат в предмета на наказателното право. Ето защо определянето на критерии за квалифициране на деянието

¹² Вж. Виенската конвенция за правото на договорите от 1969 г., чл. 53 /Vienna Convention on the Law of Treaties/

¹³ News Letter, Comite Maritime International, 2007, N 1, January-April, p. 5-6.

¹⁴ Преводът на използваните разпоредби не е официален.

като престъпление е от особена значимост. На следващо място е и другият важен въпрос за взаимодействието между вътрешния и международния правопорядък, очертаващ кръга от международни престъпления изобщо и детайлизиращ конкретните актове, включващи се в предмета на регулиране на международно морско престъпление.

Тези деяния задължително следва да бъдат свързани с кораб или морски устройства за навигационна дейност.

2. Извършване или заплахи за акт на насилие срещу лице или група от хора на борда на кораб.

Целесъобразно е да се направи разграничение между извършването на заплахата и насилие, като заплахата се квалифицира като престъпление.

Същностен белег на правната характеристика на посоченото деяние е създаването или възбуждането на основателен страх на лице или хора, намиращи се на борда на кораб, т.е. обект на посегателство са лицата, находящи се на плавателното средство в качеството на екипаж или пътници. Под основателен страх следва да се разбира това състояние, при което едно лице или лица са застрашени за своя живот или е възможно да се осъществи физическо посегателство и насилие върху тях.

Случаите, когато заплахата или извършването на непосредствения акт на насилие е насочено срещу длъжностно лице в това му качество, следва да се определят като квалифицирани деяния, поради тяхната по-голяма степен на обществена опасност. С тях се поставя в опасност живота на пътниците и на екипажа, както и сигурността на плавателното средство.

В този смисъл е необходимо да се предвидят и по-строги санкции, които да са в съответствие със степента на обществена опасност на конкретното деяние.

3. Завземане или опит за контрол на кораб от лице или група от хора на борда чрез използване на сила и заплахата или чрез лъжа и измама.

Осъществяването на състави, свързани със завземането или отвлечането на кораб от едно лице, е почти невъзможно. Поради това в съдържанието на тази разпоредба е нужно да се отдели внимание на действията на престъпни групи. Въз основа на този подход ще се противодейства срещу организирана международна престъпна група, при която е налице и усложнена престъпна дейност. От друга страна, особена значимост имат и начините, които съпътстват извършването на деянието, а именно, използването на сила, заплахата, лъжата или измамата. Всеки от тези неправомерни начини има своя специфична юридическа характеристика, която намира отражение в точно определени състави във вътрешните законодателства. Общото, което ги обединява, е противоправният характер на действията, имащи за краен резултат завземането и

извършване на опит за контрол върху плавателното средство. С оглед на по-ясното и недвусмислено съдържание на този състав е нужно да се прецизира и тази разпоредба. Отвличането, както и осъществяването на контрол на кораба, може да преследва различни цели: политически, икономически, религиозни и др. То може да осъществява състава и на престъплението “пиратство” или пък да е извършено като терористически акт и пр. Тези случаи може да се препратят към разпоредбите на чл. 101 и следващите от Конвенцията на ООН по морско право¹⁵ за пиратството, а по отношение на терористичните актове ще намерят приложение Международната конвенцията за борба с бомбения тероризъм¹⁶, Международната конвенция за борба срещу финансирането на тероризма¹⁷, или други международноправни актове, регламентиращи посочената материя.

По-прецизно и юридически издържано е точки от 4-та до 8-ма и точка 11-та да се озаглавят по следния начин:

Б/ “Съучастие”

Подготовката и извършването на общественоопасна дейност, засягаща морските съдове и техните устройства за морска навигация и товара на кораба, чрез средства и вещества, предназначени да разрушат или причинят вреди на кораба, неговия екипаж, управление на корабоплаването, е налице в точки 5-та, 6-та и 7-ма.

4. Съучастие при осъществяването на акт на противозаконно задържане на лице или кораб.

Предмет на разглежданото изпълнително деяние е противоправното задържане на лице или кораб. С оглед по-прецизното анализиране на термина “противозаконно задържане” е необходимо да се установят поводът и условията, при които то е станало. Интерес представлява разкриването на същността на акта на задържане. То може да придобие характер на непосредствени противоправни действия и в резултат на съответен незаконосъобразен административен акт. Резултатът и в двата случая ще бъде еднакъв. Средствата за осъществяване на деянието обаче ще бъдат различни. Незаконосъобразният административен акт ще се изразява в едностранното властническо волеизявление на съответен държавен орган. В този случай длъжностното лице ще бъде субект на юридическа

¹⁵ Конвенция на ООН по морско право /United Nation Convention on the Law of the Sea 1982/, чл. 101.

¹⁶ Международна конвенция за борба с бомбения тероризъм, /International Convention for the Suppression of terrorist bombing /, обн. ДВ, 36 от 09.04.2002 г.

¹⁷ Международна конвенция за борба срещу финансирането на тероризма, /International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism/, обн. ДВ, бр. 70 от 19. 07. 2002 г.

отговорност само в случаите, когато изпълняваната заповед е имала умисъл и другите признаци на противозаконност. Когато извършителят на административното нарушение е действал в териториално или открито море в изпълнение на неправомерна служебна заповед, дадена по установения в държавата ред, той няма да носи административнонаказателна отговорност¹⁸, ако заповедта не е съдържала очевидно за него правонарушение или е била лишена от противоположна умисъл.

След като е констатирано противозаконното задържане или е отпаднало основанието, компетентните държавни органи, следва да осигурят неговото незабавно освобождаване.

5. Разрушаване или причиняване на вреда на кораб или негов товар, както и на морски устройства във връзка с навигационната дейност.

Различни ще бъдат юридическите подходи при разрушаването на чуждестранен кораб в териториалното море на дадена държава или извън принадлежащите ѝ морски пространства.

Ясно е, че разрушаването или причиняването на вреда на кораб, включен в регистъра на съответната държава, или на товара на неговия борд в прилежащите териториални води ще се санкционира по националното право.

Налага се правното изясняване на използвания термин “разрушаване”. Такъв юридически факт ще бъде налице, когато в резултат на съответното умишлено деяние са настъпили съществени противоположни негативни последици. Те могат да засягат значителна част от кораба или плавателното средство и да увреждат в такава степен техните навигационни съоръжения, че да ги правят негодни за плаване и опасни за екипажа, пътниците, а при превозването на химически суровини и вещества те се превръщат и в непосредствена опасност за околната среда, ако се наруши целостта на кораба.

В тази хипотеза е нужно по-ясно определяне на границите на взаимодействието между вътрешното и международното право.

Причинената вреда следва да бъде със значителна стойност, която обуславя високата степен на обществена опасност. Във връзка с този критерий е и отграничението на по-ниската степен на обществена опасност, която очертава признаците на административни нарушения. За него ще бъде характерна административнонаказателната отговорност. Ето защо можем да направим извода, че от правотехническа и съдържателна гледна точка е необходимо да се изясни степента и характерът на вредата. Именно чрез нея ще се улесни квалифицирането на деянието като международно морско престъпление или административно нарушение.

¹⁸ Jackson Paul and Patricia Leopold Administrative Law, Thomson Sweet & Maxwell, L., 2007, p. 201-205.

Необходимо е предвиждането и на хипотези за деяние, които, макар че осъществяват престъпния състав, са маловажни. Това би позволило освобождаването или заменянето на една отговорност с друга по-лека юридическа отговорност.

6. Използване в подготовката на престъпление на средство или вещество, което умишлено е предназначено да разруши или причини вреда на кораб, неговия екипаж, товара или управлението на корабоплаването.

Анализът на разпоредбата сочи, че са криминализирани действия за разрушаване на кораб или причиняване на вреда на екипажа товара или управлението на кораба. Целеният общественоопасен резултат се изразява в разрушаване или причиняване на имуществена вреда.

Сравнителноправното съпоставяне на настоящата и предходната разпоредба (т. 6) показва, че и в двата случая се визира причиняването на имуществена вреда / щета¹⁹ на плавателното средство. В първата хипотеза се има предвид изобщо засягането на кораб, неговия екипаж или товар или на навигационното му управление. В разглежданата разпоредба се уреждат ясно средствата за постигането на вредоносния резултат, а именно използването на техническо средство или химическо вещество, т.е. формулира се инструментариумът на изпълнителното деяние.

В предходния случай международното морско престъпление се разкрива като резултатно престъпление, тъй като със съответните действия се застрашава или обективно се създава опасност за кораба. Различни са формите на деянието. То може да се изразява в разрушаване, т.е. в засягане на съществени части на морските устройства или апаратури, в пълно ликвидиране или причиняване на значителни вреди. Във всички случаи обаче следва да бъде налице обективен противоположен резултат.

¹⁹ Понятието “вреда” е дискусивно в правната наука, то следва да се разбира в смисъл на нарушаване на субективни права или блага от противоположна дейност на дадено физическо лице. От правна гледна точка е необходимо да се прави отграничение между “вредата” и “щета”. По същество двата термина имат приложение както в гражданското, така и в наказателното право. Според някои автори те са синоними, а схващанията на друга група учени са, че те са различни категории и вредата притежава характеристиките на родово понятие. Теоретическото схващане на българския учен Поля Голева по отношение на института на неправомерното увреждане и в частност вредата е изразено по следния начин: “Ако няма ограничение на общото задължение да не причиняват вреди другиму, ще възникне опасността и при най-малката небрежност правният субект да отговаря неограничено, в изключително големи размери, което в крайна сметка или ще доведе до неговото руиниране, или до непокриване на вредите на практика”. Голева, П., “Облигационно право”, Феня, С., 2006 г., с. 270-271. От това следва, че трябва много внимателно да се изследва въпросът за вредата и отговорността на правния субект. Някои от основните проявления на вредата са вредите, причинени на околната среда, на физическите лица, морални вреди и т. н.

7. Разрушаване, унищожаване или причиняване на вреда на морските устройства или управление на корабоплаването или съответната апаратура, ако това деяние би застрашило и би създавало опасност за сигурността на кораба или корабите.

Видно е, че тук се уреждат три различни форми на изпълнителното деяние – разрушаване, унищожаване или причиняване на вреда на морските устройства или управлението на кораба. Престъплението също следва да се определи като резултатно, защото неотменимо условие е с него да се застрашава или да се създава опасност за сигурността на кораба или корабите.

Правно ирелевантен е размерът на вредата, която се причинява на съответните устройства за управление на кораба от сушата или в открито море. В крайна сметка причиняването на вреда, с която се увреждат морските устройства по управление на корабоплаването, може да има за резултат негативните последици, които да нарушат навигацията между корабите да ги отклонят от техния курс и да доведат дори до сблъсък между тях.

8. Съучастие в деяние, което включва намеса в корабоплавателното навигационно управление, защитата на живота, подготовката за безопасност и други, ако с това деяние се застрашава сигурността на дейностите или управлението на кораба или корабите или на лица или група от лица на борда на кораб.

В разглеждания случай съучастие е присъщ признак на изпълнението на престъплението²⁰. Като начин на престъпно действие съизвършителството в морското престъпление е с по-висока степен на обществена опасност в сравнение с едноличното извършителство от гледна точка на специфичния предмет на посегателство.

Същността на съучастие при противоправната намеса в навигационното управление се състои в задружно умишлено участие на две или повече лица в тези действия. Тук задължително има множество субекти. Налице е обективна връзка на поведението на всеки от тях с резултата – умишленото застрашаване сигурността на съответното управление на кораба или на лицата на борда му. Естеството на тази връзка е без правно значение. При подбудителството тя ще бъде косвена. Съществува и субективна връзка. Тя се изразява в прекия или евентуален умисъл за задружна незаконосъобразна намеса в навигационното управление, действията по подготовката на безопасността на плавателното

²⁰ Вж. Гергинов, А., Наказателно право на Република България, С., Второ преработено и допълнено издание, 2003 г., с. 204, Стойнов, Ал., С., 1999, с. 306., Филчев, Н., Съучастие в престъпление в практиката на Върховния съд, сп. Съвременен право, 1998, кн. 6, стр. 99-107, Е. Стоянов, Съучастие в престъпление, Научни трудове на ВБОУ "В.Левски", 1995, т. 35, с. 272-287; Robert Huston, International Law, 1999, p. 182-184.

средство и пр. Ето защо не може да има съучастие при неправомерни и задружни деяния на повече от едно лице при условията на непредпазливост. Може да се посочи за пример неумишленото разрушаване на елементи на апарат за навигационно ориентиране или цялостната система за управление на кораба. Следователно лицето, което съучаства заедно с други лица в противоправна намеса в навигационното управление, трябва да действа с умисъл за задружно осъществяване на това индивидуализирано престъпление.

9. Съобщаването на (неистинска) невярна или фалшива информация, която застрашава или би застрашила сигурността на дейността или управлението на кораба или корабите.

При тази хипотеза субект на извършване на международно морско престъпление може да бъде преди всичко длъжностно лице от екипажа на кораба. Това е напълно логично, защото само то може да има достъп до съответните комуникационни средства. Не е изключено обаче да се яви като извършител на деянието и пътник на борда, разпространил невярна информация по различен начин. Субект на такова деяние могат да бъдат и служители в правоохранителните и бреговите навигационни служби. За всеки конкретен случай е необходимо да се изследва причинно-следствената връзка между неистинската невярна или фалшива информация и застрашаването на сигурността на курса на кораба.

Точка 10 може да се формулира, като се обединят застрашаването и увреждането под понятието “престъпни посегателства”. Ето защо посполучливо е този състав да се озаглави **“Престъпни посегателства срещу морската среда на бреговата линия, морските съоръжения или устройства, както и засягане на интересите на друга държава”**.

10. Застрашаване или увреждане на морската среда, бреговата зона, морските съоръжения или устройства, както и засягане интересите на някоя държава.

Разглежданият текст в голяма степен има бланкетен характер. Той визира разнообразни по своя юридически характер общественоопасни прояви. Признаците, дефинирани в разглежданата хипотеза, ще трябва да се конкретизират чрез друг международноправен акт. Негов автор може да бъде орган на международна правителствена организация в областта на морските дейности и опазване на морската среда, като например Международната морска организация и нейните институционални образувания.

Анализът на разпоредбата показва, че следва конкретно да се посочи по какъв начин се извършват престъпните посегателства, засягащи или увреждащи морската среда. Може ли да се счита, че става въпрос за замърсяване на морското пространство или за разлив на опасни вещества като нефт, химически и други вредоносни продукти?

На този въпрос и на много други подобни въпроси ще следва да се намери конкретен отговор в нормативен акт. В тази връзка е установено засягането на морската среда, бреговата зона, морските съоръжения и апарати. Обект на вредоносните последици могат да бъдат интересите и на определена държава. Аргумент за това се съдържа в постановката, че изрично е упомената бреговата зона. Ето защо е важно да се изясни как би могло да се приложи морското право, когато се засягат интереси на бреговата зона, която практически се намира в териториалното море на държавата. Нормално е тя самостоятелно да прилага и защитава своя суверенитет, разпростиращ се върху териториалното море и бреговата зона.

11. Съучастие във всяко едно от деянията, посочени в предходните десет хипотези, в случай, че с тях се засягат морските устройства, съоръжения или лица, или група от лица на море.

Тази разпоредба също има обобщаващ характер. По този начин следва да я причислим към бланкетните норми. Акцентът тук е поставен върху обектите на престъпните деяния. Всички те са свързани с морската среда и с управление на морските прилежащи зони.

В/ Придобиване чрез кражба или измама на кораба, неговото оборудване или съоръжения, товара на кораба, когато е на борда и има значителна стойност, който принадлежи на собственика, кораба, юридическо лице или на лице, законно пребиваващо на борда на кораба, независимо от това дали то е заето с поддържане, или управление на кораба и морските съоръжения.

12. Придобиване чрез кражба или измама владението на кораб или морски устройства независимо от тяхното разположение.

13. Придобиването чрез кражба или измама на принадлежностите на кораба, неговото оборудване или съоръжения, имащи значителна стойност.

14. Придобиване чрез кражба или измама владението на товара на кораба, когато той е на борда и има значителна стойност.

15. Придобиване на владението чрез кражба или измама, извършена на борда на кораба или на морски устройства, както и на имущество, принадлежащо на собственика на кораба, правно организационно обособена структура или на лице, законно пребиваващо на борда, независимо дали е ангажирано с поддържането, или с управлението на кораба или на морските съоръжения.

Общото за посочените четири хипотези е идентичният способ на осъществяване на изпълнителното деяние. Във всички случаи актовете на посягателство засягат собствеността на кораба и неговото оборудване.

Изпълнителните деяния накърняват абсолютното субективно право на собственост. То се уврежда с особена сила, като се има предвид, че

корабите са движими вещи със значителна материална стойност. Ето защо придобиването на владението на кораб или морски устройства извън териториалните води чрез кражба или измама е безспорно международно морско престъпление.

Г/ Отнемането на товар чрез кражба или измама от борда на кораба също може да се определи като международно престъпление

16. Отнемането на товар чрез кражба или измама от борда на кораба също представлява международно морско престъпление. Правно ирелевантно е дали това ще се извърши чрез документна измама, съставяне на неистински документи или на документи с невярно съдържание. Без юридическа значимост е и собственикът на патримониума, върху който се посяга. Тези проблеми са с важно значение, тъй като над 80 % от международната търговия се извършва по море. С оглед на това е неизбежно противозаконното отнемане на товари чрез кражба или измама. При измамата е налице въвеждане и поддържане в заблуждение на лице/а във връзка с осъществяване на дейности с търговския обмен и въобще с разпореждането на собствеността на кораба.

Отново в тези случаи изпъква въпросът за съотношението между националното и международното право.

1.3. Значение за определяне на правните характеристики на международното морско престъпление

Безспорно е, че след опитите за определяне на правните характеристики на международните морски престъпления се поставя началото на тенденция с положително правно-политическо значение. Смисълът на този процес е, че се търсят решения за запълване на една голяма празнина не само в международната доктрина, но и в международното и вътрешното право.

Придаването на юридическа уредба и следователно задължителност ще има регулираща функция при превенцията на тези престъпления и ще доведе до тяхното намаляване. В тази връзка обаче е уместен въпросът как да се извърши общоприета дефиниция. Първата възможност е освен съществуващия традиционен механизъм за съгласуване на воли на държавите, да се пристъпи към нетрадиционен способ, около който държавите да се обединят за осъществяване на по-ускорена процедура за очертаване на международните морски престъпления в конкретен международноправен акт. Единият от централните изводи, около които следва да е съсредоточено вниманието не само на изследователите, но и научните работници, е свързан с търсене на общо решение от държавите в тази деликатна проблематика, смесваща националните приоритети с международното право и в областта на наказателното правораздаване. От гледна точка на времето развитие на

международноправната доктрина сегашният момент е много подходящ предвид посочената по-горе еволюция на индивидуалната международноправна отговорност и приетия Римски статут и създадения постоянно действащ Международен наказателен съд.

Друго заключение, което не трябва да се подценява, е значението, което има КООНМП като основен акт в морското право и успешната правораздавателна дейност, осъществяваща се в рамките на Международния трибунал по морско право. Следователно всеки конкретен акт в тази сфера следва да се опира на основата на правните положения, установени в нея. Веднага възниква въпросът, че в КООНМП този акт не регламентира международни морски престъпления. Това обаче не е съвсем така, защото е предвидена уредба за морското пиратство, забрана за превоз на роби в чл. 99, на наркотични и психотропни вещества в чл. 108, които са престъпления, макар и не формулирани като международни морски престъпления. Поради тази причина може да се посочи, че не е предоставена систематизирана правна уредба от рамковата конвенция на ООН по морско право по отношение на морските престъпления, но същевременно се посочват конкретни състави. Разбира се, критичният подход е основателен и може да се отпрати и към други международни документи в морското право. Постигането на връзка и съответно на установяване и правоприлагане е друг важен водещ въпрос. За задълбочаване на развитието на правната уредбата на международните морски престъпления могат да се реализират няколко варианта. Като се възприеме включването във вътрешните наказателни закони, като детайлно се регламентират и международните престъпления. В българския наказателен кодекс, и по-конкретно в Глава "Престъпления против мира и човештвото", се прилага практиката, установена и за други престъпления, характеризирани като международни.

Следващата възможност е свързана с привличането на коментар по въпроса от Комисията на ООН по международно право, Международния трибунал по морско право и Международния наказателен съд в подготвяне на международна конференция по тези проблеми.

Значението от уреждането на международните морски престъпления ще улесни противодействието, извършвано от държавите и специализираните международни организации, като така ще се постига обединение на техните усилия и ще се внесе стабилност в сигурността на плаването на морските съдове и свободата за ползване на открито море. Не по-малко значение след регулирането на това понятие ще има и по отношение на опазване и намаляване на замърсяването на морската околна среда.

В обобщение на горепосочените факти става ясно, че е необходимо да се ускори определянето на международните морски престъпления.

Основания за това се намират не само в широкия обхват, който се засяга чрез тях, като икономическата сфера и екологията, но това е оправдано и от гледна точка на ефективното противодействие срещу нарастващите нива на международната престъпност.

Без съмнение определянето на правните характеристики на понятието за “международно морско престъпление” ще подобри и разшири възможностите за постигане на по-ефективна превенция. Наред с това ще направи по-ясно сътрудничеството между държавите по тази специфична проблематика. Тези усилия могат да се разглеждат и като продължение на сегашната тенденция в областта на международното наказателно право, т. е. да станат част от неговата международноправна уредба. В тази връзка предлаганите определения за международно морско престъпление от Общата международна работна група отбелязва юридически напредък. Оправдано е след този първи по-сериозен опит в тази сложна проблематика да се отправят някои съществени препоръки *de lege ferenda*, които да станат предмет на обстояйни бъдещи обсъждания и анализ. Сега е моментът, в който е наложителна промяна на подхода за развитие на тази проблематика. Именно тя следва да навлезе по-ясно в дневния ред на международните организации, т. е. не само на различните изследователски институции, но да се привлекат и правителствата на държавите. Съгласно създадените институции и механизми това може да се постигне относително бързо и безпрепятствено. Значението от уреждането на международните морски престъпления е положително не само за правната сфера, а също и за екологичните проблеми.

Замърсяването на открито и териториално море с различни химически вещества, които имат изключително вредно значение за флората и фауната в открито и териториално море, може да се квалифицира като престъпна дейност. Това понятие е от съществено значение за икономическата сфера и за търговския оборот. Става дума за предимствата, които предоставя водния транспорт и престъпните актове, които го поставят под въпрос.

1.4. Някои основни изводи и препоръки

Въз основа на горепосочените обстоятелства, свързани със състоянието и особеностите на международната уредба, могат да се направят някои изводи. Без съмнение е, че международното морско право поставя нови въпроси, които могат да се групират в няколко направления. При извличането на изводи и предлагане на препоръки е необходимо да се обръща внимание на няколко основни водещи фактора: позициите и гледните точки на водещите държави в международните отношения и техните съображения или различия. Очевидно е, че са поставени първите конкретни действия за правна основа на международните морски

престъпления. В обобщение, работата на Общата международна работна група следва да се разбира като подготвителен етап, който ще задълбочи не само дискусиите, но и действията на специализираните международните организации. Определянето на ясна международноправна уредба е прогресивно развитие както за морското, така и за международното наказателно право. По същество понятието за международно морско престъпление е сложно по състав и съдържа взаимодействието между морското и общото наказателно право. Освен това то е основополагащо за прилагане на санкциите и отговорностите, предвидени въз основа на международното и вътрешното право. Различните и многобройни престъпни прояви на международните морски престъпления следва да отговарят на общите характеристики и признаци, на противоправните деяния и посредством това ще получат своето обобщаващо значение. Не е за пренебрегване и факторът време, а също така и търсенето на подходящия момент за заявяване на инициативи, които да получат широка подкрепа. В този ред на мисли изпъква и ролята на международните организации, които могат да ускорят чрез различни форми постигането на взаимноприемливи и юридически обосновани решения насочени и групирани в следните направления:

- Конкуренцията между вътрешното и международно право в областта на морско пространство;

- Хармонизиране на националното право с международноправните актове, регулиращи правния режим на морските дейности и морската среда;

- Реализирането на отговорността за извършването на общественоопасни деяния, свързани с морското пространство.

- Изработването на единни критерии за правна регламентация на морската среда и пр.

- Създаване на общи за държавите специализирани международноправни институции;

- Реформиране на сегашните механизми на международното право.

Трудностите за изработването на обща правна рамка са многобройни, когато става въпрос за възприемане на единни критерии от различни държави със съществени разлики в държавното им устройство и управление, традиции в морското право, икономическото си и правно развитие. Тези предпоставки обаче не следва да препятстват предприеманите инициативи от общ интерес. Затова водещите страни трябва да положат повече усилия към въвеждане на общи стандарти и програми за сътрудничество при опазване на териториалното и откритото море. Един от основните изводи, който произтича и от практиката е, че водещите държави невинаги прибегват до конкретни инициативи или пък не се включват активно и пълноценно към вече съществуващи, тъй като те

считат, че по този начин се ограничават и това не е в техен интерес. По-конкретно САЩ не са ратифицирали КООНМП, което показва, че препоръките, освен научни и юридически, имат и външнополитически характер, пречупен през призмата на националните интереси на дадена държава.

Въпреки това радващ факт е, че основният международноправен акт, каквато е Конвенцията на ООН по морско право, е ратифициран вече от 155 държави. По този начин се създават благоприятни условия за ефективна правна основа за разширяване на сътрудничеството между държавите и оптимално управление на морските ресурси. На следващо място се постига стабилност в правната основа срещу международните морски престъпления.

Извършването на ускорена регламентация може да се осъществи, като към Конвенцията на ООН по морско право се инкорпорира нова глава, озаглавена "Международни морски престъпления". Това може би е по-сполучливият подход, тъй като по този начин ще се предостави много по-бързо правна уредба, посредством която да се запълни сега създадения правен вакуум от липса на конкретна правна регламентация. Такъв подход бе приложен при Международната конвенция за безопасност на човешкия живот на море от 1974 г., след като се констатира, че нейната правна уредба е неадекватна на развиващите обществени процеси в международен план и се пристъпи към въвеждане на нова глава XI-2b. Въз основа на това се улеснява работата не само от теоретическа, но и от практическа гледна точка. С оглед на това ще се разшири дейността на международните организации и на международното правораздаване и ще се намерят правилни теоретични и практически решения.